ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Томаха Володимира Юрійовича
на тему «Інтеграція механізмів та систем ефективного використання земельних ресурсів в менеджмент аграрних підприємств»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дослідження. Досягнення вітчизняними аграрними підприємствами належного для здійснення розширеного відтворення та стабілізації економічного розвитку рівня ефективності основної діяльності неможливе без раціоналізації управління її ресурсним забезпеченням. При цьому основу ресурсного потенціалу аграрних підприємств складають земельні ресурси, які використовуються при виробництві сільськогосподарської продукції та які безпосередньо визначають галузеву приналежність та специфіку кожного конкретного підприємства-товаровиробника. Тривалий період реформування земельних відносин в Україні, стан невизначеності прав власності на земельні угіддя, неможливість вільного розпорядження ними спричинили виникнення складної системи орендних правовідносин та зробили права оренди сільськогосподарських угідь фактично об’єктом обміну при маневруванні та управлінні земельними ресурсами товаровиробників. Організаційно-правові зрушення, які відбуваються наразі в земельних правовідносинах, також матимуть суттєве значення для економіки аграрних підприємств та реалізації стратегій їх розвитку. Забезпечення адекватного реагування на такі виклики інституційного середовища потребує глибокого наукового пророблення питань управління ефективністю використання ресурсів виробничо-комерційної діяльності аграрних підприємств, передусім, в частині ефективності їх землекористування. Вказане обумовлює актуальність обраної Томахом В.Ю. теми дисертаційної роботи.

Дисертація виконана у рамках науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за темою «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб’єктів

агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.), а також науково-дослідної теми Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України «Ідентифікувати сценарії та процедури відновлення виробничо-технологічного, агроекологічного та інноваційно-інвестиційного потенціалу молочного скотарства на деокупованих територіях» (номер державної реєстрації 0124U001624, 2024-2025 рр.), в яких автором обґрунтовано теоретичні та прикладні підходи до управління ефективністю використання земельних ресурсів в менеджменті аграрних підприємств.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків й рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і отримане нове вирішення важливого наукового завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій з управління ефективністю використання земельних ресурсів та інтеграції відповідних механізмів та підсистем в менеджмент аграрних підприємств. Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведеним автором аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, логікою та чіткістю поставлених завдань та залученням великої кількості статистичних та аналітичних матеріалів. Виклад матеріалів та результатів дисертаційного дослідження характеризується комплексністю. Заслуговує схвалення вдалий вибір інструментів наукового дослідження для вирішення поставлених завдань дослідження та досягнення його мети. Висновки, пропозиції та рекомендації є достатньо повними та аргументованими, базуються на сучасній методології і застосуванні прогресивних прийомів проведення досліджень. Розроблені автором рекомендації пройшли виробничу апробацію, що підтверджено відповідними документами.

3. Наукова новина результатів дослідження. Основними положеннями, що створюють приріст знань, характеризуються новизною, представляють науковий інтерес та винесені на захист, є:

– автором уперше обґрунтовано концептуальні засади розробки та інтеграції в менеджмент аграрних підприємств механізму управління

ефективністю землекористування, які передбачають розподіл функціонального й інструментального навантаження елементів системи управління базовою діяльністю за стратегічним, тактичним і оперативним рівнями, гармонізацію економічних, екологічних і соціальних цілей, визначення стратегічних орієнтирів та впровадження процедур раціоналізації управлінських рішень;

– модернізація методичного підходу до оцінювання ефективності землекористування аграрних підприємств, що, на відміну від традиційних, базується на врахуванні галузевої та товарної спеціалізації виробників, інтеграції індикаторів економічної результативності з вимірюванням екологічних і соціальних наслідків, а також проведенні ретроспективного аналізу динаміки показників для забезпечення комплексності оцінки досягнутого рівня;

– удосконалення класифікації інструментів управління ефективністю землекористування аграрних підприємств шляхом розмежування засобів прямого й опосередкованого впливу, їх диференціації за складністю впровадження, доступністю, а також потенціалом застосування на оперативному, тактичному та стратегічному рівнях менеджменту;

– розвиток організаційно-методичних положень стосовно врахування результатів упровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, що базуються на оцінюванні впливу повноцінної інтеграції земельних активів в економічний оборот на структуру витрат, ресурсне забезпечення, інвестиційний потенціал та кінцеві показники виробничо-господарської діяльності суб'єктів агробізнесу;

– поглиблення теоретичного трактування сутності категорії «земельні ресурси» в структурі ресурсного забезпечення аграрного підприємства через обґрунтування їх системотворчої ролі в реалізації базової діяльності, побудові виробничого потенціалу та забезпеченні синергетичної взаємодії інших елементів ресурсного базису;

– розширення наукових положень стосовно позиціонування земельних ресурсів як специфічного об’єкта менеджменту аграрних підприємств на засадах виокремлення економічних, екологічних та соціальних параметрів їх

експлуатації та відтворення;

– поглиблення наукових підходів до визначення закономірностей трансформації економічної ефективності землекористування залежно від спеціалізації, розмірів та масштабів виробничої діяльності суб'єктів агробізнесу;

– розвиток структуризації інструментарію управління ефективністю землекористування шляхом виділення економічної, організаційно-управлінської, землевпорядної та ґрунтоохоронної груп засобів впливу;

– поглиблення ідентифікації стратегічних напрямів підвищення ефективності землекористування аграрними підприємствами, що базуються на порівнянні фактичного й очікуваного рівнів економічної результативності з прогнозними показниками операційної діяльності та передбачають розробку портфелів стратегічних рішень за альтернативами концентрованого, інтегрованого і диверсифікованого зростання.

4. Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Томаха В.Ю. «Інтеграція механізмів та систем ефективного використання земельних ресурсів в менеджмент аграрних підприємств» складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Дисертація викладена на 190 сторінках друкованого тексту.

У межах першого розділу автором детально розкрито роль та місце земельних ресурсів у загальній системі комплексного ресурсного забезпечення функціонування аграрних підприємств, здійснено систематизацію ключових економічних, екологічних і соціальних характеристик земельних активів як специфічного об’єкта безпосереднього управлінського впливу в менеджменті суб'єктів агробізнесу, а також забезпечено формування теоретико-методичних положень щодо оцінювання ефективності їх використання у процесі поточної виробничо-господарської діяльності. Другий розділ дисертаційного дослідження всебічно демонструє результати оцінювання досягнутого рівня ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами, встановлення безпосереднього характеру впливу їх виробничої та товарної спеціалізації на результативність землекористування, а також виявлення чітких тенденцій і

закономірностей зміни ефективності експлуатації земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах трансформації земельних відносин. Третій розділ наукової праці безпосередньо присвячено систематизації прикладного інструментарію управління ефективністю використання земельних ресурсів у загальній системі менеджменту аграрних підприємств, формуванню концептуальних та організаційних засад побудови й тривалого функціонування відповідного управлінського механізму, а також науковому обґрунтуванню стратегічних пріоритетів і напрямів підвищення результативності землекористування в аграрних підприємствах.

Дисертація за обраним напрямом дослідження, його предметно-об'єктною сферою та змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Обсяг та оформлення дисертації є такими, що відповідають діючим вимогам МОН України.

5. Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення розроблених автором у дисертації теоретичних положень, висновків та рекомендацій полягає в їх придатності до використання органами державної влади при розробці програм та заходів в сфері управління земельними ресурсами, а також підприємницькими структурами аграрної сфери економіки у процесі управління ефективністю використання земельних ресурсів.

Практична значимість дисертаційної роботи та сформованих у ній наукових положень підтверджені довідками про впровадження в навчальний процес та практичну діяльність аграрних підприємств.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Акцентуючи увагу на позитивній оцінці результатів наукового дослідження Томаха В.Ю., їх теоретичній та прикладній цінності, є необхідність зазначити деякі зауваження та дискусійні положення:

1. У дисертації доцільно було б ширше розкрити специфічні характеристики земельних ресурсів та результативності їх використання саме як об'єктів управлінського впливу. Наявний підхід переважно зосереджений на питаннях їх відтворення та оцінюванні економічних, екологічних і соціальних наслідків землекористування, тоді як управлінські властивості

зазначеного об’єкта потребують більш детального висвітлення.

2. Певного поглиблення потребують питання інтеграції підсистем управління ефективністю використання земельних ресурсів у загальну систему менеджменту аграрних підприємств. Запропонований автором підхід, що базується на узгодженні стратегій землекористування із загальною стратегією розвитку підприємства, є логічним і обґрунтованим. Водночас порівняльний аналіз альтернативних способів такої інтеграції та визначення їх переваг і обмежень сприяли б посиленню теоретичної аргументації та практичної цінності одержаних результатів.

3. В аналітичній та рекомендаційній частинах роботи недостатньо чітко представлено авторське бачення джерел, механізмів і порядку фінансування ґрунтозахисних заходів. З огляду на важливість таких заходів для досягнення очікуваних екологічних результатів землекористування, доцільно було б конкретизувати можливі фінансові інструменти та роль самих аграрних підприємств у їх реалізації.

4. При формуванні механізму управління ефективністю використання земельних ресурсів варто було б повніше врахувати вплив інтеграційних процесів за участю аграрних підприємств. Зокрема, злиття, приєднання та поглинання істотно впливають на масштаби господарської діяльності, структуру активів і процеси консолідації земельних угідь, а тому мають безпосереднє значення для організації та результативності управління земельними ресурсами.

5. Науковий і практичний інтерес становить положення автора щодо можливого зростання вартості аграрного бізнесу та полегшення доступу до кредитних ресурсів у разі набуття підприємствами прав власності на земельні ділянки. Разом із тим переконливість цього положення могла б бути підсилена шляхом прогнозування та кількісного оцінювання потенційних економічних наслідків відповідних змін для вартості активів, кредитоспроможності та фінансових результатів аграрних підприємств.

Висловлені зауваження та побажання відображають власну наукову позицію опонента та не заперечують авторського бачення шляхів розв’язання поставлених завдань дослідження.

Загальний висновок. Дисертація Томаха В.Ю. «Інтеграція механізмів та систем ефективного використання земельних ресурсів в менеджмент аграрних підприємств» виконана на актуальну тему, є завершеним самостійним дослідженням, характеризується новизною та має теоретично-методичне та прикладне значення. Науково-обґрунтовані висновки і рекомендації в сукупності вирішують складне наукове завдання теоретично-методичного обґрунтування та прикладного опрацювання питань формування механізмів управління ефективністю використання земельних ресурсів аграрних підприємств. Автором розкрито тему дисертації, досягнуто поставлену мету та виконано сформульовані завдання.

Дисертація Томаха В.Ю. на тему «Інтеграція механізмів та систем ефективного використання земельних ресурсів в менеджмент аграрних підприємств» за змістом і оформленням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами) згідно п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів», а її автор – Томах Володимир Юрійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:
доктор економічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу геоінформаційних технологій, менеджменту
та економічних досліджень
Інституту кліматично орієнтованого
сільського господарства Національної
академії аграрних наук України **Олександр ГУТОРОВ**

Підпис Олександра Гуторова засвідчую
провідний фахівець по кадрам Інституту кліматично орієнтованого
сільського господарства Національної
академії аграрних наук України **Анатолій Пацалов**